

Arap Halk Nazım Şekillerinden Biri Olan *Kâne ve Kâne Türü*

Halis DEDE¹

Öz

Kâne ve Kâne, genel görüşe göre hicri beşinci asır civarında Irak bölgesinde Bağdatlılar arasında ortaya çıkan ve halk diliyle yazılmış yedi şiir türünden biridir. Fasih şiir vezinlerine ve diline bağlı kalmayarak halk dilini/ağzını kullanmış ve kendisine özgü ölçütler edinmiştir. ez-Zekâluş ve el-Batâihî olarak da isimlendirilen bu tür, ortaya çıktığı ilk zamanlarda daha çok hikâye, hurafe, dedikodu ve asılsız haberleri ihtiva etmiştir. Hicri altıncı ve yedinci asırlara gelindiğinde İbnu'l-Cevzi ve Şemsuddîn el-Vâiz gibi şahsiyetlerin buna yönelmelerinden dolayı bu tür, gelişip ilerlemiş ve daha çok zühd, mesel, hikmet ve vaaz/nasihah gibi konularda nazmedilir olmuştur. Burada bu türün; nazım biçimleri içerisindeki yeri, tarihi gelişimi, vezin ölçüsü, öncü şahsiyetleri vb. gibi yönleri üzerinde durulmuş ve bu edebî tür üzerindeki çalışma boşluğu kapatılmaya ve okuyuculara toplu bir malumat verilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda bahsi geçen şiir türünün, edebiyatçılar arasında kullanılagelen, halkın teveccühüne mazhar olmuş ve insanın iç âlemine seslenen zevkli bir edebî tür olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Şiir, Halk Nazım Türleri, Kâne ve Kâne, Kâfiye.

Dede, Halis. (2023). "Arap Halk Nazım Şekillerinden Biri Olan *Kâne ve Kâne Türü*". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 7/1 (2023), 20-37.
<https://doi.org/10.32711/tiad.1232891>

Geliş Tarihi	11.01.2023
Kabul Tarihi	26.03.2023
Yayın Tarihi	29.03.2023
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Öğretim Görevlisi Dr., Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Uşak, Türkiye, E-Posta: halis.dede@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2388-5406

One of the Arabic Folk Poetry Forms, *Kâne wa Kâne* Type

Halis DEDE¹

Abstract

Kâne wa Kâne, which emerged among the people of Baghdad in the Iraqi region in the fifth century Hijri, is one of the seven types of poetry written in the vernacular. Fasih did not stick to the poetic meters and language, he used the folk language/dialect and acquired his own unique meters. This genre, which is also called *ez-Zakâluş* and *al-Batâihî*, contained mostly stories, superstitions, gossip and unfounded news in the early days when it emerged. When it comes to the sixth and seventh centuries of the Hijri, this genre has developed and progressed due to the inclination of personalities such as Ibnu'l-Cevzi and Şemsuddîn al-Vaiz, and it has been written mostly on subjects such as asceticism, parable, wisdom and sermon/advice. Here is this species; its place in verse forms, its historical development, meter scale and *ta'fîles*, leading figures etc. It has been focused on aspects such as these and it has been tried to close the work gap on this literary genre and to give a collective information to the readers. At the end of the study, it was concluded that the aforementioned type of poetry is an enjoyable literary genre that has been used among men of letters, has won the favor of the public, and appeals to the inner world of people.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Poetry, Folk Poem Types, *Kâne wa Kâne*, Rhyme.

Dede, Halis, "One of the Arabic Folk Poetry Forms, *Kâne wa Kâne* Type", *Turkey Journal of Theological Studies*, 7/1 (2023), 20-37.

<https://doi.org/10.32711/tiad.1232891>

Date of Submission	11.01.2023
Date of Acceptance	26.03.2023
Date of Publication	29.03.2023
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Lect., Dr. University of Uşak, faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Uşak, Turkey, E-Mail: halis.dede@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2388-5406

Giriş

Arap edebiyatında cahiliye döneminden günümüze kadar pek çok nazım şekli kullanılmıştır.³ Bunlardan bazıları, ilk dönemlerde kullanılan *recez*,⁴ *kasîd*⁵ ve *remel*⁶ gibi fasih dille nazmedilip belli kural ve ölçüleri olan türlerdir. Bazıları ise sonraki asırlarda ortaya çıkmış, belli kural ve ölçüleri olmayanlardır ki bunlar, yedi türden müteşekkildir. Bu türler: *eş-Şi'ru'l-Karîd*,⁷ *el-Muvaşşah*⁸, *ed-Dûbeyt*,⁹ *ez-Zecel*,¹⁰ *el-Mevâliyâ*,¹¹ *el-Kâne ve Kâne* ve *el-Kûmâ*'dır.¹² Bu türler fasih şiir vezinlerine ve diline bağlı kalmamış; halk dilini/ağzını kullanmış ve kendisine özgü vezinler edinmiştir.¹³ Söz konusu türlerden üç tanesi mu'rab (i'rab kurallarının uygulandığı) olup hiçbir zaman melhûn (i'rab kurallarına riayet edilmeyen, hatalı kullanımlar) olarak gelmeyenlerdir ki bunlar: *eş-Şi'ru'l-Karîd*, *el-Muvaşşah* ve *ed-Dûbeyt*'dir. Üç tanesi de daima melhûn olarak kullanılanlardır ki bunlar: *ez-Zecel*, *el-Kâne ve Kâne* ve *el-Kûmâ*'dır. Bir tanesi de hem mu'rab, hem melhûn olarak kullanılmıştır ki o da *el-Mevâliyâ*'dır.¹⁴

³ Kadim Arap şiirinde nazım şekilleri ve ölçüleri hakkında geniş bilgi için bk. Ahmed el-Hâşimî, *Mizânü'z-Zehab fi Sinâ'ati Şi'rî'l-Arab* (el-Memleketü'l-Muttahide: Muessesetu Hindâvî, 2017), 137-154; İbrahim Yılmaz, "Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri (Vezin Sayısı ve Kâfiye Yönünden Klâsik Arap Şiir Şekilleri)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004), 109-136.

⁴ Savaş meydanlarında, çarşı-pazar yerlerinde veya günlük hayatta irticali olarak söylenen birkaç beyitlik kısa şiir olan *recez* hakkında geniş bilgi için bk. Emîl Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufasssal fi 'İlmi'l-Arûd ve'l-Kâfiye ve Funûni's-Şi'r* (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1991), 82-88; İbrahim Yılmaz, "Recez Bahrinin Arûz Şekilleri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (2004), 129-186; Kemal Tuzcu, "Arap Şiirinde Recezin Ortaya Çıkışı", *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 34 (2012), 31-44.

⁵ İki mısradan oluşmuş ve son mısraları birbiriyile kâfiyeli beyitlerden müteşekkil manzumeler olan *kasîd* türü hakkında geniş bilgi için bk. en-Nu'mân Abdulmuteâl el-Kâdî, *Şi'ru'l-Futûhi'l-İslâmiyye fi Sadri'l-İslâm* (B.y.: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 2005), 219-222; Mahmut Üstün, "Başlangıçtan Günümüze Arap Edebiyatında Kullanılan Nazım Türleri", *Şarkiyat Mecmuası* 40 (2022), 126-127.

⁶ Mânâ itibariyle iyi ancak vezin açısından beyitlerin yapısı birbirine uymayan şiir türü demek olan *remel* hakkında geniş bilgi için bk. Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufasssal*, 88-93; İbrahim Yılmaz, "Remel Vezni (Remel Veznindeki Değişmeler)", *Tabula Rasa: Felsefe-Teoloji* 6/17 (2006), 159-187.

⁷ *Recez*'den kesilmiş şiir veya mutlak anlamda şiir demek olan *Şi'ru'l-Karîd* hakkında geniş bilgi için bk. el-Hasan b. Raşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde fi Sinâ'ati's-Şi'r ve Nakdih*, thk. en-Nebevî Abdulvâhid Şa'lân (Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 2000), 292-298; İsmail Durmuş, "Şiir", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2010), 39/144-154.

⁸ Beytin başının kâfiyesini gösterdiği/kâfiyesine delalet ettiği şiir veya mısraların ilk harflerinin bir kelime oluşturduğu şiir demek olan *el-muvaşşah* türü hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Sâdik b. Abdurrezzâk er-Râfîî, *Târihu Âdâbi'l-Arab* (Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.), 3/104-109; A. Yaşar Koçak, "Endülüslü Muvaşşahaları", *Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 1/3 (2001), 111-118; Ramazan Şahin, *Osman Bektaş el-Mevsilî ve Şiiri* (Konya: Eğitim Yayınevi, 2019), 258-271.

⁹ Farsçada iki anlamına gelen "dû" ile "beyt" kelimelerinden oluşmuş ve iki dize/iki beyit demek olan *ed-Dûbeyt* hakkında geniş bilgi için bk. er-Râfîî, *Târihu Âdâbi'l-Arab*, 3/110-111.

¹⁰ *Zecel* sözlükte: atmak, itmek, posta güvercini göndermek, yüksek ses çıkarmak ve nağmeli insan/güvercin sesi... gibi anlamlara gelir. (Ebu'l-Hasan Ali b. İsmâil İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A'zam*, thk. Abdulhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1421), 7/295-296.) İstilahta ise *dil kurallarına uymayıp yerel/mahalli telaffuzları temel alan halk şiir türünün ismi* şeklinde tanımı yapılmıştır. Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufasssal*, 250. *Zecel* hakkında geniş bilgi bk. Kamran Abdullayev, "Endülüslü Edebiyatında *Zecel*", *Bakı Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Elmi Mecmuası* 26 (2016), 387-395; Musa Yıldız, "*Zecel*", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2013), 44/176-177.

¹¹ Arap halk türkûleri çeşitlerinden/formlarından ve halk ağzıyla/diliyle kaleme alınıp söylenen nazım şekillerinden biri olan *mevâliyâ* hakkında geniş bilgi için bk. Muhammed Zağlûl Selâm, *el-Edeb fi'l-Asri'l-Eyyûbî* (İskenderiyye: Muessesetu'l-Maârif bi'l-İskenderiyye, 1990), 360; İsmail Durmuş, "Mevâliyâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara, 2004), 29/426-427.

¹² Ramazan'da insanları sahura kaldırmak için söylenen ve dört te'fileden oluşup ilk üçü eşit, dördüncüsü vezin itibariyle diğerlerinden uzun olan *el-Kûmâ* türü hakkında geniş bilgi için bk. Selâm, *el-Edeb fi'l-Asri'l-Eyyûbî*, 361-362.

¹³ Selâm, *el-Edeb fi'l-Asri'l-Eyyûbî*, 356.

¹⁴ Şihâbuddîn Muhammed b. Ahmed b. Mansûr el-İbşihî, *el-Mustetraf fi kulli femin mustezraf* (Beyrut: 'Âlemu'l-

Edebiyatçılar, söz konusu asırdan itibaren bu türleri önemsemiş ve bazılarını kullanarak kitaplarında toplamışlardır. Bazı şairlerin edebi zayıflıkları ve halkın fasih dile karşı tutumlarının zayıflaması gibi nedenlerden ötürü ammiceenin yaygınlaşması sonucu başta Endülüslük olmak üzere Mısır, Şam ve Irak gibi bölgelerde bu türlerin kullanımı şuytu bulunmuştur. İnsanlar, bu halk şiiri türlerine teveccüh göstermişlerdir. Çünkü lafız süslemeleri, kelime oyunları ve ağır sanat etkinlikleriyle uğraşarak insani ve nefsanî birtakım hislerden uzaklaşan fasih şiir kalıplarının aksine bu türleri kendi duygularına, düşüncelerine ve benliklerine daha yakın görmüşlerdir.¹⁵

İfade edildiği üzere *Kâne ve Kâne* de geç asırlarda ortaya çıkan ve belli kaide ve ölçüleri olmayan bu türlerden biridir. *Kâne ve Kâne*, halk şiirinden (halk ağzıyla/ammice yazılan şiir) bir tür olduğu için bu tarzda şiir yazan şairler, bazı i'rab kaidelerine ve kafiye ölçülerine bağlı kalmamış/kalmak mecburiyetinde olmamış ve şiirlerinde daha serbest hareket etmişlerdir. Dolayısıyla şiirde fasih olmayan lahınlı/hatalı ifadeler yoğunlukta olmuştur.¹⁶

Bu konu üzerinde ne Türkiye'de ne Arap âleminde derli toplu bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Örneğin Türkiye'de sadece Mahmut Üstün'ün "Başlangıçtan Günümüze Arap Edebiyatında Kullanılan Nazım Türleri" adlı eserinde özet olarak ele alınmıştır. Arap âleminde ise Hasan Abbâs, er-Râfiî ve el-Hillî gibi bazı yazarların eserlerinde konuyla ilgili bilgiler parça parça sunulmuştur. Hâlbuki bu türün ortaya çıktığı ilk günden günümüze kadar, örneğin aşağıda da kendisinden birkaç örnek şiir aldığımız ve hicri 1000 yılında vefat etmiş Muhammed Halebî el-Kavvâs gibi çeşitli şairlerin eserlerinde bu vezinde şiirlerin kaleme alındığı görülmektedir. Aktif bir şekilde kullanılan söz konusu bu türün tanınması ve bilinmesi amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada şiirin bir takım kaide ve kalıplara bağlı kalmaksızın kendisiyle yazıldığı *Kâne ve Kâne* türünün; nazım biçimleri içerisindeki yeri, tarihi gelişimi, konuyla alakalı bazı kavramlar, vezin ölçüsü ve tef'ileleri, öncü şahsiyetleri ve bu türde kullanılan bazı örnek şiirler ele alınarak izah edilmeye çalışılmıştır. Böylece bazen başına el takısı da eklenerek kullanılan bu edebî tür üzerindeki çalışma boşluğu kapatılmaya ve okuyuculara bir nebze olsun toplu malumat verilmeye çalışılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

Konunun daha iyi anlaşılması ve kavranması için çalışmada kullanılan bazı terimlerin izah edilmesi faydalı olacaktır. Bu terimlerin belli başlıları şunlardır:

Beyit: Sözlükte: "ev", "bölge/mahalle", "takdir etmek/ölçmek" ve "yapmak" gibi anlamlara gelir.¹⁷ İstilahta ise "Belli parçalardan/tef'ilelerden oluşan ve kâfiye ile biten tam bir kelim/cümle" demektir. Başka bir ifadeyle "Nazım türünün en küçük parçasıdır ki ondan daha küçük parçalar, manzume sayılamamaktadır".¹⁸ Beyitler, mısra' veya kasîm adı

Kutub, 1419), 446; Mustafa İbiş, *Arap Dilinde Fasih ve Ammî Dil* (Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2022), 96-100.

¹⁵ Selâm, *el-Edeb fi'l-Asri'l-Eyyûbî*, 356-357; Halil İbrahim Kocabıyık, "Arap Nahiv İlminin Doğuşu", *Arap Edebiyatının Gelişim Serüveni* (Konya: Pelet Yayınları, 2022), 69-79.

¹⁶ Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufasssal*, 382; Şemsuddîn Yûsuf b. Kızıoğlu Sebt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zaman fi Tevârîhi'l-A'yân*, thk. Muhammed Berekât vd. (Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013), 346; Halil İbrahim Kocabıyık, "Arap Nahiv İlminin Gelişimi", *Arap Edebiyatının Gelişim Serüveni* (Konya: Pelet Yayınları, 2022), 95-120.

¹⁷ el-Halîl b. Ahmed b. Amr el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî - es-Sâmîrâ'î (B.y.: Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, ts.), 8/138.

¹⁸ Mehmet Ünal, *Bandırmalızade Mustafa Haşim Efendi'nin Divan-ı Manzumesi* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2019), 46.

verilen iki eşit parçadan oluşmaktadır ve birinci mısra" a sadr, ikincisine de 'acûz denir.¹⁹

Bahir: Sözlükte: "bol su", "tuzlu su", "bolluk", "genişlik", "cömertlik" ve "köy/kırsal yer" gibi manalara gelir.²⁰ İstilahta ise "Şiir vezinleri veya Arap şiirinin farklı/çeşitli müzikal ritimleri" demektir.²¹

Kâfiye: Sözlükte: "boynun arkası", "ense" ve "bir şeyin sonu" gibi manalara gelir.²² İstilahta ise "beyitteki son harften (kendisinden önceki harekeli harfle beraber) ilk sakın harfe kadar olan kısım"²³ ya da "beyitlerin sonunda tekrarlanan harfler" şeklinde tarif edilir.²⁴

Revî: Sözlükte: "suya/süte kanmak", "ip eğirmek", "sarmak" ve "güzel manzara" gibi manalara gelir.²⁵ İstilahta ise "beytin kendisiyle bittiği harf/ses"²⁶ ya da "kâfiye sisteminde tekrar edilen son sahih harf"²⁷ demektir.

Şatır: Sözlükte: "yarım", "bölüm", "yön", "e doğru" ve "uzaklık" gibi manalara gelir.²⁸ İstilahta ise "Mısra' veya kaşım ya da beytin yarısı" (iki bölümünden her biri) demektir.²⁹

Tef'ile: Sülâsi mezit rubâ'î kalıplardan tef'il mastarının bir kullanım şekli olan tef'ile, istilahta "vezni oluşturan parçalardan her biri"³⁰ veya "aruz vezinlerinin beyitlerini teşkil eden müzikal lafzi yapı parçalarının her biri" anlamına gelir.³¹

Vezin: Sözlükte: "ölçü", "ağrlık-hafiflik", "güçlülük/sağlamlık", "karşılık" ve "denklik" gibi manalara gelir.³² İstilahta ise "tef'ilelerden meydana gelen yapı"ya denir.³³

2. Kâne ve Kâne

Yukarıda da ifade edildiği üzere Kâne ve Kâne halk şiir türlerinden biridir. Burada onun tarihi gelişimi, vezni, tef'ileleri, böyle bir adla isimlendirilmesi, kapsamı ve içerdiği konular detaylı bir şekilde izah edilmeye çalışılacaktır.

2.1. Tarihi Gelişimi

¹⁹ Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufassal*, 169. Beyit hakkında geniş bilgi için bk. Nihad M. Çetin, "Beyit", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1992), 6/66; Mehmet Ünal, *Türk-İslam Edebiyatı* (İstanbul: Lisans Yayınları, 2020), 151-152.

²⁰ İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A'zam*, 3/319-320.

²¹ Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufassal*, 164. bahir hakkında geniş bilgi için bk. Nihad M. Çetin, "Bahir", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1991), 4/484-486.

²² el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, 5/222.

²³ Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufassal*, 347.

²⁴ Kâfiye hakkında geniş bilgi için bk. Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufassal*, 347-374; Ahmed Said Tunçpınar, "Hâmid b. Ali b. İbrahim el-İmâdî'nin (1171/1758) Şiirlerinde Vezin ve Kâfiye", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2015), 338-341.

²⁵ İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A'zam*, 10/352-354.

²⁶ Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufassal*, 247.

²⁷ İsmail Durmuş vd., "Kâfiye", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2001), 24/149; Mehmet Ünal, *Mesti Divanı* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2020), 76.

²⁸ el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, 6/233-234.

²⁹ Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufassal*, 276; Ramazan Ege - Sadullah Tilkitaş, "Abdurrahman b. Ahmed b. Ali el-Humeydî'de Methiye Örnekleri", *APIIR- Academic Platform Journal of Islamic Research* 6/2 (2022), 205.

³⁰ Tunçpınar, "Vezin ve Kâfiye", 326.

³¹ İsmail Durmuş, "Tef'ile", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2011), 40/273; Selahattin Fettahoğlu, "Arap Aruzu, Genel Esasları ve Zorunlu Vezin Değişimleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/64 (2019), 50-56.

³² İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A'zam*, 9/109-110.

³³ Tunçpınar, "Vezin ve Kâfiye", 326; Mehmet Ünal, *Bandırmalızade Mustafa Haşim Efendi'nin Divanı Manzumeleri*, (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2019), 48.

“Kâne ve Kâne” şiir türünün ne zaman ortaya çıktığı konusunda net bir bilginin olmadığı,³⁴ “el-Mevâliyâ” ile beraber bu türünün Irak halkına/bölgesine özgü olduğu belirtilmiştir. Genel görüşe göre hicri beşinci³⁵ veya altıncı asırlarda ortaya çıkmış, Batâihlilerin (البطائح)³⁶ onu sevmeleri ve ona yönelmeleri nedeniyle bu tür şiirler, “el-Batâihî” olarak adlandırılmıştır.³⁷ Dicle’deki denizciler de Iraklılardan bu türü alıp kullanarak onu has şiirleri haline getirmişlerdir.³⁸ Bu türde genellikle halk ağzı/âmmice ifadeler ağırlıktadır.³⁹ Başka bir görüşe göre ise Kâne ve Kâne kadim bir şiir türüdür ve Irak bölgesinde hicri üçüncü asırda veya ondan kısa bir süre sonra ortaya çıkmıştır.⁴⁰

“Kâne ve Kâne”nin, zecal bahrinin bir kısmı olduğu ve zecelde olmayan bir takım farklılıklar ve değişikliklerden ötürü ondan ayrıldığı ifade edilmiştir.⁴¹ Çünkü “Kâne ve Kâne”nin döngüsü iki beyit üzerine olmaktadır ki bu iki beyitten her birinin şatırının tek bir kâfiyesi vardır.⁴² İki beytin ilk iki şatırı, vezin cihetiyle birdir/aynıdır; ancak son iki şatırı vezin cihetiyle birbirinden farklıdır. Eğer birleşik döngüler şeklinde yani döngüsü, her şatırda iki tef’ile üzerinde değil de dört tef’ile üzerinde olursa çiftli beyitlerin darbları (ikinci şatırın son tef’ilesi) bir kâfiye üzerinde birleşir/aynı olur. Ancak tekli beyitlerin arzları (ilk şatırın son tef’ilesi) bazen başka bir kâfiye üzerinde birleşir/aynı olur, bazen de aynı olmayabilir.⁴³ Örneğin:

الْفَرْجُ	بِخُلُوانٍ	تَحْطَى	الْبَيْدَةَ	لِعَمْرٍ	اصْبِرْ
الْحُرُوقُ	خُلُولٌ	وَأَذْكُرُ	لِلَّهِ	الْأَمْرُ	وَسَلِّمْ

dizelerinde döngü iki beyit üzerinde dönmekte ve her şatırda iki tef’ile bulunmaktadır. Şiirin kâfiyesi, ikinci şatırın sonundaki الحين kelimesinin ين harfleri üzerinde gerçekleşmiştir. Şiirin devamında çiftli beyitlerin (2,4,6...) hepsi bu ين kâfiyesi ile bitmektedir. Bu şiir, her şatırda iki tef’ileyle değil de, dört tef’ileyle de yazılabilir ki o da şu şekilde olur:

اصْبِرْ	لِعَمْرٍ	الْبَيْدَةَ،	تَحْطَى	بِخُلُوانٍ	الْفَرْجُ
وَسَلِّمْ	الْأَمْرُ	لِلَّهِ،	وَأَذْكُرُ	خُلُولٌ	الْحُرُوقُ

Burada ise döngü bir beyit üzerindedir ve her şatırda dört tef’ile bulunur. Kâfiyesi yine beytin sonundaki الحين kelimesinin ين harfleri üzerinde gerçekleşmiştir. Şiirin devamında her beytin (1,2,3...) sonu bu ين kâfiyesi ile bitmiş olur.

³⁴ er-Râfî, *Târîhu Âdâbi'l-Arab*, 3/117.

³⁵ İhsân Abbâs, *Târîhu'n-Nakdi'l-Edebî 'İnde'l-Arab* (Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1983), 579.

³⁶ Sözlükte bataklık ve kamışlık gibi manalara gelen بَطَّاحٌ, Güney Irak'ta bir bölgenin ismidir ki buna nispetle halkına Batâihliler denmiştir. Bu konuda geniş bilgi için bk. Hakkı Dursun Yıldız, “Batîha”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1992), 5/195-196.

³⁷ Abbâs, *Târîhu'n-Nakdi'l-Edebî*, 579.

³⁸ Abbâs, *Târîhu'n-Nakdi'l-Edebî*, 579.

³⁹ Ebu'l-Hasan Ali b. Mûsa b. Sa'îd el-Endelûsî, *el-Muktataf min Ezâhiri't-Tarf* (Kâhire: Şirketu Emel, 1425), 239.

⁴⁰ el-Endelûsî, *el-Muktataf*, 15.

⁴¹ er-Râfî, *Târîhu Âdâbi'l-Arab*, 3/117.

⁴² Mustafa İbîşi, *ATLÂL: Şiirde, Sevgilinin Geride Braktığı Mekân ve Harabelerine Duyulan Özlem* (Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2021), 26.

⁴³ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî* (Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, 1960), 10/5/426; <https://www.hindawi.org/books/79072819/3.3/> (10.12.2022).

Bir görüşe göre *el-Kâne ve Kâne* türü müstakil bir tür değil, muctes ile meczû'r-recez bahrinin parçalarından oluşan toplama bir nazımdır. Çünkü bunun iki tef'ileden oluşan ilk şatırının (مُسْتَعْلِنٌ فَأَعْلَانُ), hiçbir farklılık olmaksızın muctes bahrinin baş kısmıyla aynı olduğu ve ikinci şatırının da kâfiyesindeki bazı farklılıklar dışında meczû'r-recez bahriyle benzerlik gösterdiği söylenmiştir.⁴⁴ Ancak bize göre bu görüşe ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Çünkü muctes bahrinin ilk şatırı, üç tef'ileden meydana gelmektedir. Bunun ise iki veya birleşik olarak kullanılırsa dört tef'ilesi mevcuttur. Kaldı ki vezinler bir bütün olarak değil de parçalanarak tahlil edilirse bunların her birinin diğerine benzediği yönlerinin olması doğaldır.

Hicri altıncı ve yedinci asırlarda İmam Cemâluddîn İbnu'l-Cevzî (ö. 597/1201),⁴⁵ eş-Şeyh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Kûfî el-Vâiz (ö. 676/1277)⁴⁶ ve Şemsuddîn Muhammed el-Vâiz⁴⁷ gibi şahsiyetler bu nazım türünü hikmet, zühd, emsâl ve mevize gibi konularda kullanmaya başlamışlardır.⁴⁸ Bu türde şiir kaleme alan bir diğer şair Bağdatlı Ebû Mansûr b. Nuktâ el-Musahhir (ö. 597)'dir.⁴⁹ O'nun ramazanda *el-Kâne ve Kâne* türünde şiirleri nağmelerle terennüm ederek insanları büyüleyip kendisine hayran bıraktığı söylenmiştir. Onun hakkında: "O, işinde mahir ve meşhur biridir. İşi de şarkıcılık ve *el-Kâne ve Kâne* türünde çalışmaktır" denilmiştir. Çünkü o bu sanatı kullanarak zarif ifadeler dile getirmiştir. Bu türde eser veren diğer bir şairin Iraklı el-Hâcîrî (ö. 632)⁵⁰ olduğu ifade edilmiştir.⁵¹

Buraya kadar verdiğimiz bilgilere istinaden bu türün hicri 4.-5. asırlarda iptidai olarak tezahür ettiğini ve hicri 6.-7. asırlarda tekâmülünü tamamlayarak bir edebî tür haline geldiğini söylememiz mümkündür.

2.2. Vezni ve Tef'ileleri

"Kâne ve Kâne" şiir türünün bir vezni ve bir kafiyesi vardır. Her beyit iki şatırdan oluşmaktadır. Ancak beyitteki ilk şatır, ikinci şatırdan daha uzundur.⁵² Kâfiyesinin sonu sakindir ve öncesinde de sakın bir lin harfi vardır. Yani revî harfinden önceki harf sakın

⁴⁴ İbrâhîm Enîs, *Mûsîka's-Şi'r* (Mısır: Mektebetu'l-Enclu'l-Misriyye, 1952), 211.

⁴⁵ Tam adı: Ebul-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed b. Ca'fer el-Cevzî olan Bağdatlı âlim hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Salih Arı, "Ebû'l-Ferec İbnu'l-Cevzî'nin Hayatı, Eserleri ve Tarih Metodolojisi", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23 (2012), 165-186.

⁴⁶ Kûfe'de doğup Bağdat'ta vefat eden Şemsuddîn el-Kûfî hakkında geniş bilgi için bk. Mücahit Küçüksarı, "Bağdat'ın Moğollar Tarafından İşgalinin Arap Şiirindeki Yankıları: Bir Şehir Mersiyesi Örneği Olarak Şemseddîn el-Kûfî'nin Kaside-i Nüniyyesi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi = Cumhuriyet Theology Journal [Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]* 24/3 (2020), 1157-1176.

⁴⁷ Şevki Dayf, bunun "el-Kasâidu'l-Veteriyye/Vitriyye" adlı eserin sahibi ve hicri 662 yılında vefat eden Şemsuddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Reşid olduğunu ifade etmiştir. Bk. Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 10/5/426.

⁴⁸ Mahmûd Mustafa, *Ehdâ Sebîl ilâ 'İlme'yi'l-Halîl el-Arûd ve'l-Kâfiye* (Mektebetu'l-Maârif li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2002), 114; Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufasssal*, 382; Safiyyuddîn el-Hillî, *el-'Âtilu'l-Hâlî ve'l-Murhasu'l-Çâlî*, thk. Hüseyin Nassâr (Kâhire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 2003), 115; Üstün, "Nazım Türleri", 131-132.

⁴⁹ Ebû Mansûr b. Nuktâ, Abdulganî ez-Zâhid'in kardeşidir. Kardeşi mütevazı ve zühd hayatı yaşayan Bağdatlı mutasavvıf biri iken kendisi bunun tersine bir hayat sürmüştü ve bundan dolayı da ayıplanmıştır. Hakkında geniş bilgi için bk. Sebt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-Zaman*, 22/123.

⁵⁰ Tam adı: Husâmuddîn isâ b. Sancar b. Behrâm b. Cibrîl b. Humârtেকîn b. Taştekin el-İrbîlî'dir. Orduda görev yapmıştır. El-Mevâliyâ, ed-Dübeyt ve el-Kâne ve Kâne şiir türlerinin yoğunlukta olduğu bir şiir divanının olduğu söylenmiştir. Elli yaşındayken katledilmiştir. Bk. Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, thk. İhsân Abbâs (Beirut: Dâru Sâdir, 1900), 3/501.

⁵¹ Selâm, *el-Edeb fi'l-Asri'l-Eyyûbi*, 359.

⁵² el-İbşîhî, *el-Mustetrafa*, 454; el-Hillî, *el-'Âtilu'l-Hâlî*, 115.

bir illet harfidir.⁵³

Vezni şöyledir:

مُسْتَفْعِلُنْ / فَاعِلَاتُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / فَعْلَانُ⁵⁴ مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ / مُسْتَفْعِلُنْ

Bunun uzun ve kısa sesleri şöyledir:

--- / - . - - / - - - . - / - . - - - . - - - / - . - - - / - - - . - / - . - -

Bu vezne şu beyit örnek olarak getirilebilir:

يَا قَاسِي الْقَلْبِ مَا لَكَ تَسْمَعُ وَمَا عِنْدَكَ خَيْرٌ وَمِنْ حَرَارَةِ وَعْظِي قَدْ لَانَتْ الْأُحْجَارُ

*Ey kalbi katı olan kişi! Vaazımın şiddetinden/hararetinden taşlar yumuşuyorken sana ne oluyor da dinliyorsun/duyuyorsun ama sende hiçbir bilgi olmuyor/yoktur (tesir etmiyor).*⁵⁵

Burada görüldüğü üzere her şatırda dört tef'ile vardır ve bu şekilde kullanımında kâfiye döngüsü bir beyit üzerinde olur. Yani kâfiye, her beytin son kelimesi üzerinde gerçekleşir. Bu vezin aşağıda verildiği üzere her bir şatırın ikişer tef'ileden oluşacak şekilde getirildiği iki beyit olarak da kullanılmıştır:

مستفعِلُنْ / مستفعِلُنْ⁵⁶ مستفعِلُنْ / فاعلاتن

Bahsi geçen kullanımın ilk iki dizesine şu beyit örnek olarak getirilebilir:

قَبْلَ أَنْ يَقُولُوا كَانَ وَكَانَ فَمَ يَا مُصَلِّي تَصْرَعُ

*Ey namaz kılan! Onlar, “şöyle oldu, böyle oldu” demeden önce kalk ve yakarıştta bulun.*⁵⁷

Görüldüğü gibi burada her şatır iki tef'ileden oluşmuş ve kâfiye döngüsü de iki beyit üzerinde gerçekleşmiştir. Burada dikkati çeken başka bir husus, ikinci şatırta أَنْ edatının hemzesinin vezne uydurulması için hafzedilerek med harfi gibi okunmasıdır. Yine birinci كُنْnin nununun hareketi aynı nedenden dolayı hafzedilmiş ve okuyuşunun da كُنْ şeklinde yapılması tasavvur edilmiştir.

مستفعِلُنْ / فَعْلَان مستفعِلُنْ / فاعلاتن

Bahsi geçen kullanımın son iki dizesine de şu beyit örnek olarak getirilebilir:

فِي السِّحْرِ⁵⁸ كَالْأَعْلَامِ لِلْبَيْرِ تَجْرِي الْجَوَارِي

*Dağlar gibi (büyük) olan gemiler, kara parçası için (ona doğru) sihir içinde akıp gider.*⁵⁹

Bu beytin vezne birebir uyduğu görülmektedir. Bu şiirin devamı olursa şayet kâfiyesi bu çiftli dizelerin son kelimesi üzerinde olacaktır. Bir önceki konuda ifade edilen “Kâne ve Kâne” vezninin toplama bir vezin olma görüşünün dayanağı, buradaki son şatırın, meczû'r-recez'e benzemesidir. Aralarındaki tek farkın bunun sonunun sakin oluşu

⁵³ Mustafa, *Ehdâ Sebîl*, 114; Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufasssal*, 382; el-Hillî, *el-'Âtilu'l-Hâlî*, 115; Tekiyuddîn Ebû Bekr b. Ali b. Abdillâh İbn Hicce el-Hamevî, *Bulûğ'u'l-Emel fî Fenni'z-Zecel* (B.y., ts.), 22.

⁵⁴ el-Hâşimî, *Mîzânu'z-Zeheb*, 150.

⁵⁵ el-Hâşimî, *Mîzânu'z-Zeheb*, 150.

⁵⁶ Mahmûd Mustafa, bu tef'ileyi مستفعِلُنْ şeklinde vermiştir. (Bk. Mustafa, *Ehdâ Sebîl*, 114.) Fakat diğer kaynaklarda yukarıda verdiğimiz şekliyle geçmektedir. Bk. el-Hâşimî, *Mîzânu'z-Zeheb*, 150.

⁵⁷ Mustafa, *Ehdâ Sebîl*, 114.

⁵⁸ Bazı kaynaklarda في السحر ifadesi yerine في البحر ifadesi kullanılmıştır. Bk. Enîs, *Mûsîka'ş-Şi'r*, 211.

⁵⁹ Mustafa, *Ehdâ Sebîl*, 114.

olduğu ifade edilmiştir.⁶⁰ Ayrıca “Kâne ve Kâne”nin veznini diğerlerinden ayıran kâfiyesinin sonunun sakin olması ve öncesinde de sakin bir lin (illet) harfinin bulunması şeklindeki özelliğinin eski şiirlerde bilinen, ancak kullanımda az olan bir vezin olduğu ifade edilmiş ve Mühelhil b. Rebî’a’nın şu şiiri buna örnek verilmiştir:

حَلَّتْ رَكَابَ النَّعْيِ فِي وَائِلٍ فِي رَهْطِ جَسَّاسٍ، يُقَالُ الْوُسُوقُ

*Zulmün develeri, Cessâs’ın kaominden yüklerinin ağırlığıyla Vâil kabilesine çökmüştür/başına gelmiştir (Vâil kabilesine ağır bir yük yüklemiştir).*⁶¹

Beytin sonundaki الوسوق kelimesinde revî harfi olan ق, sakindir ve öncesinde de med harflerinden vav harfi gelmiştir ki bu özellik Kâne ve Kâne’nin vezin özelliğiyle aynıdır. İşte bu tür benzerliklerden dolayı toplama bir vezin olduğu söylenmiştir.

2.3. İsimlendirilmesi

Kâne ve Kâne’nin⁶² bu isimle adlandırılmasının nedeninin bunu inşad eden kişinin, sözüne *Kâne ve Kâne* diyerek başlaması veya şiirinin herhangi bir yerinde (ortasında, sonunda) bunu kullanmasıdır. Ya da sanatın ortaya çıktığı ilk zamanlarda kendisiyle sadece hikâye ve hurafelerin anlatılması ve dizilmesi⁶³ başka bir ifadeyle bir nevi aslı astarı olmayan bir takım rivayetler olduğunu göstermek için veya hikâye ve hurafeleri dile getirmek amacıyla bu tür hakkında *Kâne ve Kâne* (Bir zamanlar/bir varmış bir yokmuş) ifadesi kullanılmıştır.⁶⁴ Dolayısıyla bu sanatı icra eden kişi, *bir varmış bir yokmuş* ifadesi bağlamında olup biten şeyleri hikâye eder ve *Kâne ve Kâne* ifadesini çokça kullanarak aktarmış.⁶⁵ Bu isim ile burada dizilen beyitler arasında vezin açısından uyum sağlanması için ismin, *Ken ve Kân* şeklinde telaffuz edildiği/edilebildiği de belirtilmiştir.⁶⁶

Daha önce değinildiği gibi bunun diğer bir adı, “el-Batâihî”dir.⁶⁷ Bu tür, Mısır’a geçince orada *ez-Zekâluş* ismini almıştır.⁶⁸ Ali b. Zâfir, Mısırlı bazı arkadaşlarının kendisine rivayette bulunarak es-Sâlih b. Ruzeyk’in arkadaşlarından birinin kendi meclisinde, Iraklıların *Kâne ve Kâne* olarak isimlendirdikleri ve Mısırlılarında da buna *ez-Zekâluş* dedikleri şiir türü vezninde bir beyit okuduğunu aktarmıştır.⁶⁹

2.4. Kapsamı ve Konuları

Önceleri hikâye ve hurafelerin kendisiyle aktarıldığı *Kâne ve Kâne* şiir türü, hicri altıncı ve yedinci asırlarda İbnu’l-Cevzî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed ve Şemsuddîn Muhammed el-Vâiz gibi şahsiyetlerin buna yönelmeleri sonucu daha çok hikmet, zühd,

⁶⁰ Enîs, *Mûsikaş-Şîr*, 211-212.

⁶¹ Enîs, *Mûsikaş-Şîr*, 212.

⁶² Bazı kaynaklarda “el-Kâne ve Kâne” şeklinde başına lam-ı tarif konularak yazılmıştır. Bu şekildeki kullanımı muhtemelen onun bir bütün halinde terimleşmiş bir kelime/isim olarak mülahaza edilip başına söz konusu sanat dalında türü/cinsi ifade eden lam-ı tarif getirilmesi şeklinde olmuştur. Zira bir fiil olması hasebiyle lam-ı tarif alamamaktadır. Bk. Selâm, *el-Edeb fi’l-Asri’l-Eyyûbî*, 358; el-Endelûsî, *el-Muktataf*, 19; Abbâs, *Târîhu’n-Nakdi’l-Edebî*, 579; İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-A’yân*, 3/501.

⁶³ Mustafa, *Ehdâ Sebîl*, 113; Ya’kûb, *el-Mu’cemu’l-Mufassal*, 382. Bazı kaynaklarda başında lam-ı ta’rif ile “el-Kâne ve Kâne” şeklinde kullanılmıştır. Bk. el-Hillî, *el-Âtilu’l-Hâlî*, 115; Ya’kûb, *el-Mu’cemu’l-Mufassal*, 382.

⁶⁴ Sebt İbnu’l-Cevzî, *Mir’âtu’z-Zaman*, 358.

⁶⁵ Mustafa, *Ehdâ Sebîl*, 114.

⁶⁶ Ya’kûb, *el-Mu’cemu’l-Mufassal*, 382.

⁶⁷ Abbâs, *Târîhu’n-Nakdi’l-Edebî*, 579.

⁶⁸ Sebt İbnu’l-Cevzî, *Mir’âtu’z-Zaman*, 346.

⁶⁹ Selâm, *el-Edeb fi’l-Asri’l-Eyyûbî*, 358.

emsâl ve mevize gibi konularda kullanmaya başlanmıştır. Sonrasındaysa çoğunlukla öğüt içerikli ifadelerde ve hiddet, üzüntü, yalnızlık vb. hallerin hâkim olduğu konularda yazıldığı söylenmiştir.⁷⁰ Daha sonraki asırlarda da Muhammed Halebî el-Kavvâs (v. 1000/1691-2) gibi edebiyatçılarda bu tür ağırlıklı olarak vaaz, nasihat ve irşad gibi konularda kullanılmıştır. Bir sonraki başlıkta söz konusu konularla ilgili bazı örnekler sunulacaktır.

Günümüzde *Kâne ve Kâne'nin* de içinde bulunduğu halk nazım türlerini okuyanların, bunları telaffuz etmede ve bunlara yerleştirilen sanatları anlamada yetersiz kalabilecekleri ifade edilmiştir. Çünkü bunların vezin ölçülerini tutturamaz veya bunlara yerleştirilen sanatları, istenildiği gibi okuyamazlar. Zira bu türler, özenle bestelenmiş veya iyi bilinen bir melodi ölçüsüne göre tasarlanmıştır. Şöyle ki o dönemin insanları, bu sanatları veya bazılarını Peygamber (s.a.v.)'i övmek için de kullanmışlardır. Okuyucu eğer bu hünerlere vakıf olursa dönemin insanların bu tür sanatları nasıl âşık olduklarına ve bunları bu ustalikle nasıl kullandıklarına şaşırmayacaktır.⁷¹

2.5. Bu Türün Kullanıldığı Bazı Örnek Şiirler

Öncelikle söz konusu türün ilk ortaya çıktığı anlarda kendisiyle aktarılan hikâye, tarihi olaylar ve meseller gibi konularda icra edilmesine örnek olarak şu şiir verilebilir:

1	لَنَا	بَعْفِرِ	الْحَوَاجِبِ	كَلَامُ	تَفْسِيرُهُ	مُنُو
2	وَأُمُّ	الْأَخْرَسِ	تَعْرِفُ	بِالْعَوَّةِ	الْحَرَسَانِ	
3	لَا	شَيْءٍ	بِأَلَا شَيْءٍ	إِنْ	مَّمْ	تَقْدَمُ
4	فَأَزْرَعُ	إِذَا	رَدَّتْ	تَحْصُدُ	عَدَا	يَجِي
5	إِنْ	كُنْتُ	تَعْتَبِقُ	وَتَفْرَعُ	مَنْ	لَا
6	مَا	بِي	شُرُوطِ	الْمَحَبَّةِ	عَائِقِ	يَكُونُ
7	لُغْمَةً	مِنْ	الْقَدْرِ	تَكْفِي	لِمَنْ	يَسْمُ
8	وَنَصْفُ	لُغْمَةٍ	تُنْجِمُ	لِمَنْ	يَكُو	شُبْعَانِ
9	قَبْلَ	كُفُوفِ	أَضْدَادِكَ	حَتَّى	يَلُوحَ	لَكَ
10	فَإِنْ	ظَهْرَتْ	فَقَطِّعْ	عُرُوقَهَا	بِأَمَانِ	
11	كَمْ	يَصْبِرُ	النَّاجِ	حَتَّى	يَعْلُو	عَلَى
					رَاسِ	الْمَلِكِ

⁷⁰ Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufasssal*, 382.

⁷¹ Mahmûd Sâlim Muhammed, *el-Medâihu'n-Nebeviyye hattâ Nihâyeti'l-Asri'l-Memlûki* (Dimaşk: Dâru'l-Fikir, 1417), 372.

12	مِنْ	خَرَّ	ضَرْبٍ	الْمَطَارِقِ	وَالْكُورِ	وَالْيَبْنُودَانَ
13	وَمَا	مَلَكٌ	مِصْرَ	يُوسُفَ	حَتَّى	سُجُنَ
14	مِنْ	أَلْحُوثُو	وَزُلَيْحَا	وَالْقَبِيدَ	وَالسَّجَّانَ	
15	لَا	تُفَرِّجِي	يَا	جَدِيدَةَ	مَا	جَبُّ
16	مِنْ	فَرْدٍ	كَلِمَةَ	زَمَانِي	كَانَ	مَا

1- Bizim, göz uçlarıyla açıklamasının/yorumunun kendisinde olduğu bir sözümüz (bakışlarla ifade ettiğimiz bir söz) vardır.

2- Zira dilsizin annesi, lal olanların lehçesini/şivesini bilmektedir.

3- (Almayı düşündüğün şey için) bir uğraş sunmamışsan bedava alabileceğin herhangi bir şey olmaz.

4- Yarın Nisan geldiğinde hasat toplamak istiyorsan, o zaman (ekin) ek.

5- Eğer âşık isen ve o kişinin yarın gece gelmemesinden korkuyorsan,

6- (Bilmiş ol ki) sevginin şartlarında, aşığın korkuyor olması diye bir şey yoktur.

7- Kokusunu koklayan kimse için tencereden bir lokma kâfi gelir.

8- Fakat tok olan kimse için yarım lokma bile onun midasını bozar/şişirir.

9- Düşmanlarının avuçlarını öp, ta ki senin için onları koparma imkânı olana kadar,

10- Eğer başarırınsa (imkân doğarsa), damarlarını (avuçlarla beraber) güvenle/gönül rahatlığıyla kopar.

11- Taç, kralın başına yükselene dek de kadar da sabretti;

12- Çekiçlerin vuruşunun sıcaklığına, körüğe ve örs.

13- Yûsuf (a.s.), hapsedilmeyene ve acularla yutkunmayana kadar Mısır'a kral olmadı;

14- Kardeşleri, Züleyha, kelepçe ve gardiyan tarafından.

15- Ey yeni olan (sevgili)! (Bilmiş ol ki) beni sevmeyen hiç kimseyi sevmem,

16- Bana attığı (söylediği) tek bir kelimedenden dolayı (aramızda) var olan vefa bitmiş oldu.⁷²

Görüldüğü üzere bu şiirde Irak bölgesine ait çokça halk ağzı/şivesi ifadeler kullanılmıştır. Örneğin منه ifadesi: مَنْو şeklinde, يَجِيءُ fiilinin son harfi düşürülerek ve إحوة kelimesi: أحوتو olarak kullanılmıştır. Burada Hz. Yûsuf (a.s.)'un olayına işaret etmekle tarihi olayların hikâye edilmesinin ve fırsatını bulana kadar düşmanına boyun eğmek gibi mesel/atasözü ve deyimlerin aktarılmasının örnekleri sergilenmiştir. Son beyitteki kâne ve kâne kullanımında vezne uydurulması için ilkinin ken şeklindeki telaffuzu da dikkati çeken

⁷² İbn Hicce el-Hamevî, *Bulûğ u'l-Emel*, 22-23.

bir diğer nokta olmuştur.

Bu türde yazılan şiirlere bir diğer örnek, Muhammed Halebi el-Kavvâs'ın nasihat ağırlıklı şu dizeleridir:

1	اصْبِرْ لِمَرِّ السَّيِّئَةِ، تَخْطَى بِحُلُوانِ الْفَرَجِ	وَسَلِّمِ الْأَمْرَ لِلَّهِ، وَاذْكُرْ حُلُولَ الْحَزَنِ
2	إِنْ شِئْتَ هَمَّكَ يُفْرِجْ، أَقْرَأُ أَلَمَ نَشْرِخِ	تَجِدُ عُسْرَ مَنْ حَبَّ السَّيِّئَةَ، وَلِلْفَرَجِ يُسْرَتُنْ
3	فِي سَاعَةِ الْعُسْرِ اصْبِرْ، فَالصَّبْرُ نِعْمَ الْعُدَّةُ	وَأَشْكُرْ عَلَى الْعُسْرِ تَخْطَى، بِالْأَجْرِ فِي الْحَالَتَيْنِ
4	وَالْبَسْ لِنَاسِ التَّقْوَى، وَارْكَبْ جَوَادَ الْمَعْرِفَةِ	وَصَلِّ بِصَارِمِ صَبْرِكَ، عَلَى خُثُوفِ الْبُيُوتِ
5	وَابْزُرْ لِمَيِّدَانِ زُهْدِكَ، وَصُدِّ نَفْسَكَ وَالْهَوَى	تَقْوَى بِخَيْشِ التَّقْوَى، وَتَقَهَّرِ الْخُصْمَتَيْنِ
6	وَإِرْضَى بِحُكْمِ الْقَاضِي، وَاصْبِرْ عَلَى حُكْمِ الْقَضَا	ثُمَّ اجْتَهِدْ فِي الدُّنْيَا، عَلَى وَفَاءِ الدِّينِ
7	وَاحْذَرْ تَقَدُّمَ دَعْوَى، بِعَيْرِ حُجَّةٍ ثَابِتَةٍ	دَعْوَاكَ تَبْطُلُ وَتُعْطَى، مِنْ بَعْدِ زَيْنِكَ شَيْئُ
8	وَطِعْ رَسُولَ الرَّحْمَةِ، نِعْمَ الْوَكِيلَ الْمُرْتَحَى	وَاجْعَلْ دُمُوعَكَ شُهُودَكَ، تَخْرِي عَلَى الْحَدَائِنِ
9	يَنْحَلِّ تَعْسِيرَ أَمْرِكَ، وَتُعْطِ مَكْنُوتَ الرِّضَى	وَقَوْلِ خَصْمِكَ يَبْطُلُ، كَيْفَ ادَّعَى بِالْعَيْنِ
10	وَاجْعَلْ جَمَامَكَ أَمَامَكَ، فِي كُلِّ أَمْرٍ تُفْصِدُهُ	تَلْمِخَ بِعَيْنِ الْعِنَايَةِ، وَتَبْقَى مُصَدَّرَ عَيْنِ
11	وَإِنْ صَفَا لَكَ أَحَدٌ، فِي مَدَّةِ الْعُنْزِ اخْفِظْهُ	وَاحْذَرْ تَصَاحِبَ جَاهِلٍ، مَنْعُوتٍ بِالْوَجْهِئِ
12	وَاحْمِلْ أَدَى مَنْ سَبَّكَ، وَالْبَيْتُ بِالصَّمْتِ اخْفِظْهُ	يُعْلَى جَنَابِكَ وَتُعْطَى، مِنْ الرِّضَى قِسْمَتَيْنِ
13	وَلَا تُعَيِّرْ عَيْرَكَ، وَأَنْتَ وَاقِعٌ فِي الْخَطَا	وَازْحَمْ تَنَالَ الرَّحْمَةَ، وَالْعَفْوُ فِي الدَّارَتَيْنِ
14	وَاشْزُرْ قِنَاعَكَ بِقَنَعِكَ، وَأَنْحِفْ صِفَاتِكَ بِالصَّفَا	مَنْ أَمَّنَكَ لَا تَخُولُوا، وَلَوْ بَعْدَ عَيْرِ
15	وَاسْلُكْ طَرِيقَ الطَّاعَةِ، وَلَا تُخَيِّبْ قَاصِدَكَ	وَبِالْعَطَلِ كُنْ مُحْسِنًا، يَا حَسَنَ ذِي الْفِعْلَيْنِ
16	وَلَا يَمِ الصِّدْقُ وَاحْذَرْ، تَطَّلُقَ لِسَانِكَ فِي الْكُذْبِ	فَالْعُخْرُ صِدْقُ الدَّعْوَى، لَا نِسْبَةَ الْجَدَّتَيْنِ
17	رَاقِبْ لِمَنْ أَنْتَ عَبْدُهُ، وَاخْضَعْ لِعَيْرِهِ تَزْتَفِعْ	مَنْ أَيْنَ لَكَ عَيْرٌ بَابِهِ؟ فِي شِدَّتِكَ مِنْ أَيْنِ؟
18	وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ، وَالصِّدْقُ فِي الْعُسْرِ أَكْرَمُهُ	إِذَا تَقَضَّى عِرْكَ، أَقْطَعْ مِنْهُ الْكُفْرَيْنِ
19	وَأَصْحَى لِهَذَا الْمَعْنَى، وَأَتَمَعْنَا بِنَبَأِ قَالَهُ:	دُو فِطْنَةٍ وَتَبْنِي تَجَلَّى، بِالْفِطْرِ زُنْ

1. Şiddetin acılığına sabret ki rahatın tatlılığına erişebileşin, işi Allah (cc)'a teslim et ve ölümün gelişini/varlığını hatırla.
2. Eğer gamının giderilmesini istiyorsan "Elem neşrah"'ı oku, o zaman şiddetin habbesinden bir zorluk ve rahatlıktan ise iki kolaylık olduğunu bulursun.
3. Zorluk anında sabret, zira sabır ne güzel azıklanmadır ve zorluğa karşı şükret ki her iki durumda da sevaba nail olasın.
4. Ve takva elbisesini giyip marifet/bilgi atına bin ve sabrımın keskin kılıcıyla ayrılığın helâkı üzerine saldır.
5. Ve zahitliğinin meydanına atılıp nefsin ile hevasını engelle, takva ordusuyla güçlen ki söz konusu iki hasmı da yok edebileşin.
6. Hâkimin hükmüne rıza göster ve mahkemenin takdirine sabret ve sonra da dünyada borcu ödemek için var gücünle çabala.
7. Ve sabit/doğru olmayan bir delil ile bir davayı sunmaktan sakın! Yoksa davan batıl olur ve sen, güzelliğinden sonra çirkinlik verilen olursun.
8. Ve rahmet elçisine itaat et, (zira O) umulan ne güzel vekildir! Ve iki yanak üzerinde akan gözyaşlarını, şahitlerin kıl.
9. (Bunları yaptığında) işinin zorluğu çözülmür de razılık mektubu verilirsin ve hasmının, nasıl da yalan iddiada bulunduğu sözü/ifadesi de batıl olur/bozulur.
10. Ve yapmak istediğin her bir işte ecelini, gözünün önünde bulundur ki gayret gözüyle (kararlı bir şekilde) bakabileşin ve gerçek bir kaynak olarak kalabileşin.
11. Ve ömür sürecinde biri sana karşı samimi olursa, onu muhafaza et ve ikiyüzlülükle vasıflanan bir cahilin arkadaşlığından da sakın.
12. Ve sana kaba ifadeler kullanan kimsenin eziyetine tahammül et ve sırrı sükût ile muhafaza et ki kişiliğin yücelsin ve sana razılıktan iki pay verilsin.
13. Sen hataya düştüğün/hata yaptığın halde başkasını (o konuda) ayıplama ve merhamet et ki her iki cihanda da rahmet ve bağışlanma bulasın.
14. Ve kanaatinle peçeni/onurunu ört ve vasıflarına saflık/berraklık hediye et ki sana güvenen kişiye bir göz değmesi kadar dahi olsa ihanet etmemiş olursun.
15. Ve itaat etme yoluna gir de sana yöneleni hayal kırıklığına uğratma ve ey iki davranış sahibi güzeli! İyilik etmek/vermek ile ihsan eden ol.
16. Doğruluğa sarıl ve dilini yalana bulaştırmaktan sakın, zira övünç, ecdada nispet değil de davanın doğruluğudur/doğruluğuylandır.
17. Kölesi olduğun zatı gözetle ve O'nun izzetine boyun eğ ki yükselesin, çetin zamanlarında O'nun kapısının dışında sana nereden bir kapı vardır nereden?
18. Ve başına gelen (musibet)lere sabret ve zorluk anında karşıtına/hasmına ikramda bulun,

izzetin tamamına erdiğinde iki avucunu ondan kesersin (onunla bağını koparırısın).

19. *Ve bu manaya kulak verdi de söylediği bir beyit ile bizi eğlendirdi: akıl ve anlayış sahibi, güzel/süslü sözle belli olur/belirir.*

20. *Düşmanının sağımı öp ve solundan buseyle yakala, ta ki sana, iki (uzvu) koparacak bir fırsatla bir vurma yeri görünene kadar.⁷³*

Burada görüldüğü gibi şiir, nasihat/vaaz ağırlıklı bir temayla sunulmuştur. Kullanılan sözcük ve ifadeler genellikle fasihtir ve anlaşılırdır. Kâfiye döngüsü tek beyit üzerinde gerçekleşmiştir. Dikkati çeken bir diğer husus, bir önceki şiirde kullanılan darb-ı meselin, benzer ifadelerle bunun son beytinde tekrar kullanılmasıdır.

el-Kavvâs'ın sevgi ve muhabbetle alakalı yazmış olduğu başka bir şiiri de şöyledir:

1	يَا قَامَةَ الْعُصْنِ تَيْبِي فِي رَوْضَةٍ مِنْ حُسْنِكَ	وَاللَّهِ لَقَدْ أَشْعَلْتَنِي بِكَ لِقَابِ قَلْبِ خَالٍ
2	إِنَّمَا تَصُولِيْنَ بِيضٍ بِالْمَمُوتِ الْأَخْمَرِ قَدْ سَقِي	وَفَوْقَ فَذِكِّ أَسْتَمِرُّ يُرْجِي سَوَادَ الْحَالِ
3	حَبْرُوعَا إِذَا كَانَ جَفْنِي سَحَابَ غَيْثُوا يَنْهَلُ	لَا تَعْجَبِينَ إِنْ خَلَا فِي كَلِّ وَجَنَّةِ خَالٍ
4	أُرْسَلْتُ إِنْسَانَ طَرَبِي كَيْ يَجْتَنِي وَزَدَا حَي	طَابَتْ لُو فِيهِ الْإِقَامَةُ لِمَا جُسْتُو خَالٍ
5	فَلَا بَرَحَ يَتَمَسَّكُنْ حَتَّى تَمَكَّنْ فِي الْمَسَا	وَجِينْ عَمَّكَ نَدُّو سُبِي لِحَدِّكَ خَالٍ

1. *Ey dal boylu olan! Güzelliğinden (oluşan) bir bahçede başıboş/şaşkın şaşkın dolaş, vallahi! Beni tüm boş kalpten meşgul ettin/oyaladın.*

2. *Şüphesiz ki sen, kızıl ölüm ile sulanan bir kılıçla saldırıyorsun ve boyun/endamın üzerinde benim siyahlığımla salıveren/indiren bir esmerlik vardır.*

3. *Göz kapağım onun bulutunun yağmur suyuna kandıklarında onu bildiler, her benim yanağında bulunmadığımda (buna) şaşırma.*

4. *Olgunlaşmış taze meyveleri toplaması için gözbebeklerimin uçlarını gönderdim (göz ucuyla baktım), onun güzelliğinin bir beni olması hasebiyle orada kalmak hoşuna gitti.*

5. *Ve güzel kokuya sahip olana/onda yerleşene kadar hâlâ boynu bükük oluyor ve onun tütsüsü seni sardığında senin yanağın için ben diye isimlendirilir.⁷⁴*

Burada da bazı halk ağzı/şivesi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin له kelimesi: لو şeklinde, لحسنه ifadesi: لحوسنو olarak ve غيثه terkibi de: غيثوا olarak kullanılmıştır. Bu ifadelerdeki kullanımın ortak noktası, و zamirinin, vav olarak yazılıp ötreye doğru meylettirilerek okunmasıdır. Bunun dışında ifadeler fasihtir ve şiir, kalbi duyguların ve hissiyatın ağır bastığı bir temayla sunulmuştur.

⁷³ Halis Dede, Muhammed Halebî el-Kavvâs'ın "Riyađu'l-Ezhâr ve Nesimu'l-Eshâr" Adlı Eseri (Edisyon Kritik) (Uşak Üniversitesi, 2022), 466-468.

⁷⁴ Dede, Muhammed Halebî el-Kavvâs, 298.

Sonuç

Arap edebiyatının ilk zamanlarında öncelikle fasih nazım türleri kullanılmıştır. Bu nazım türlerinin belli kalıp ve kuralları mevcuttur. Bir şair, şiir nazmetmek istediğinde bu fasih nazım türlerinin ölçü ve kaidelerine riayet ederek nazmeder ki bu davranış hem belli bir disiplini gerektirmiş, hem de o esere bir değer katmıştır. Hicri altıncı-yedinci asırlara gelindiğinde ise bölgesel bazda yeni nazım türlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar genel görüşe göre yedi tane olup halk (ammice) nazım türleri olarak tanınmıştır. Bunlardan biri de Kâne ve Kâne nazım türüdür. Bu tür Bağdat bölgesinde ortaya çıkmış ve ilk zamanlarında daha çok hikâye ve hurafe gibi dedi-kodu ve asılsız haberleri ihtiva etmiştir. Daha sonra vaaz, nasihat ve aşk gibi konulara ağırlık vermiş ve şuyu bulmuştur. Bu tür için sadece bir vezin kullanılmıştır. İsmi, bazı dizelerin sonunda Kâne ve Kâne ifadesinin kullanımından almıştır. İlk olarak Irak bölgesinde ortaya çıkmış ve zamanla Mısır, Şam ve Endülüs gibi şehirlere intikal etmiştir. Bu türde söylenen şiirler, genel itibarıyla ölçü ve kurallara bağlı kalınmadan ifade edildiği için halkın teveccühüne mazhar olup rağbet görmüştür. Bu türün önde gelen şahsiyetlerinden bazıları; İbnu'l-Cevzî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed, Şemsuddîn Muhammed el-Vâiz, Muhammed Halebî el-Kavvâs ve es-Sâlih b. Ruzejk'tir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

- Abbâs, İhsân. *Târîhu'n-Nakdi'l-Edebî 'Înde'l-Arab*. Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 4. Basım, 1983.
- Abdullayev, Kamran. "Endülüs Edebiyatında Zecel". *Bakı Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin Elmi Mecmuası* 26 (2016), 387-395.
- Arı, Mehmet Salih. "Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin Hayatı, Eserleri ve Tarih Metodolojisi". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23 (2012), 165-186.
- Çetin, Nihad M. "Bahir". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul, 1991.
- Çetin, Nihad M. "Beyit". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 6. İstanbul, 1992.
- Dayf, Şevkî. *Târîhu'l-edebî'l-Arabî*. Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, 1. Basım, 1960.
- Dede, Halis. *Muhammed Halebî el-Kavvâs'ın "Riyađu'l-Ezhâr ve Nesîmu'l-Eshâr" Adlı Eseri (Edisyon Kritik)*. Uşak Üniversitesi, 2022.
- Durmuş, İsmail vd. "Kafiye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24/149-153. İstanbul, 2001.
- Durmuş, İsmail. "Mevâliyyâ". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 29/426-427. Ankara, 2004.
- Durmuş, İsmail. "Şiir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 39/144-154. İstanbul, 2010.
- Durmuş, İsmail. "Tef'ile". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/273-274. İstanbul, 2011.
- Ege, Ramazan - Tilkitaş, Sadullah. "Abdurrahman b. Ahmed b. Ali el-Humeydî'de Methiye Örnekleri". *APJIR- Academic Platform Journal of Islamic Research* 6/2 (2022), 192-211.
- Endelûsî, Ebu'l-Hasan Ali b. Mûsa b. Sa'îd el-. *el-Muktataf min Ezâhiri't-Tarf*. Kâhire: Şirketu Emel, 1425.
- Enîs, İbrâhîm. *Mûsika's-Şi'r*. Mısır: Mektebetu'l-Enclu'l-Mısriyye, 2. Basım, 1952.
- Ferâhîdî, el-Halîl b. Ahmed b. Amr el-. *Kitâbu'l-Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî - es-Sâmîrâ'î. B.y.: Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, ts.
- Fettahoğlu, Selahattin. "Arap Aruzu, Genel Esasları ve Zorunlu Vezin Değişimleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 12/64 (2019), 46-66.
- Hâşimî, Ahmed el-. *Mîzânü'z-Zeheb fi Sinâ'ati Şi'ri'l-Arab*. el-Memleketu'l-Muttahide: Muessesetu Hindâvî, 2017.
- Hillî, Safiyyuddîn el-. *el-'Âtilu'l-Hâlî ve'l-Murhasu'l-Ġâlî*. thk. Hüseyin Nassâr. Kâhire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 2. Basım, 2003.
- İbiş, Mustafa. *Arap Dilinde Fasih ve Ammî Dil*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2022.
- İbiş, Mustafa. *Atlâl: Şiirde, Sevgilinin Geride Bıraktığı Mekân ve Harabelerine Duyulan Özlem*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2021.
- İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed. *Vefeyâtu'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*. thk. İhsân Abbâs. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 1900.
- İbn Hicce el-Hamevî, Tekiyyuddîn Ebû Bekr b. Ali b. Abdillâh. *Bulûđu'l-Emel fi Fenni'z-Zecel*. B.y., ts.

İbn Sîde, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmâil. *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-A'zam*. thk. Abdulhamîd Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1421.

İbşîhî, Şihâbuddîn Muhammed b. Ahmed b. Mansûr el-. *el-Mustetraf fi kulli fennin mustezraf*. 1 Cilt. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1419.

Kâdî, en-Nu'mân Abdilmuteâl el-. *Şi'ru'l-Futûhi'l-İslâmiyye fi Sadri'l-İslâm*. 1 Cilt. B.y.: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2005.

Kayrevânî, el-Hasan b. Raşîk el-. *el-'Umde fi Simâ'ati's-Şi'r ve Nakdih*. thk. en-Nebevî Abdulvâhid Şa'lân. Kâhire: Mektebetu'l-Hancî, 1. Basım, 2000.

Kocabıyık, Halil İbrahim. "Arap Nahiv İlminin Doğuşu". *Arap Edebiyatının Gelişim Serüveni*. Konya: Pelet Yayınları, 2022.

Kocabıyık, Halil İbrahim. "Arap Nahiv İlminin Gelişimi". *Arap Edebiyatının Gelişim Serüveni*. Konya: Pelet Yayınları, 2022.

Koçak, A. Yaşar. "Endülüs Muvaşşahaları". *Nüşha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 1/3 (2001), 111-118.

Küçüksarı, Mücahit. "Bağdat'ın Moğollar Tarfından İşgalinin Arap Şiirindeki Yankıları: Bir Şehir Mersiyesi Örneği Olarak Şemseddîn el-Kûfî'nin Kasîde-i Nûniyyesi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi = Cumhuriyet Theology Journal [Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]* 24/3 (2020), 1157-1176.

Muhammed, Mahmûd Sâlim. *el-Medâihu'n-Nebeviyye hattâ Nihâyeti'l-Asri'l-Memlûki*. Dimaşk: Dâru'l-Fikir, 1. Basım, 1417.

Mustafa, Mahmûd. *Ehdâ Sebîl ilâ 'İlme'yi'l-Halîl el-Arûd ve'l-Kâfiye*. Mektebetu'l-Maârif li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2002.

Râfiî, Mustafa Sâdık b. Abdurrezzâk er-. *Târihu Âdâbi'l-Arab*. 3 Cilt. Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.

Sebt İbnu'l-Cevzî, Şemsuddîn Yûsuf b. Kızıoğlu. *Mir'âtu'z-Zaman fi Tevârîhi'l-A'yân*. thk. Muhammed Berekât vd. 23 Cilt. Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013.

Selâm, Muhammed Zağlûl. *el-Edeb fi'l-Asri'l-Eyyûbî*. İskenderiyye: Muessesetu'l-Maârif bi'l-İskenderiyye, 1990.

Şahin, Ramazan. *Osman Bektaş el-Mevsîlî ve Şiiri*. Konya: Eğitim Yayınevi, 1. Basım, 2019.

Tunçpınar, Ahmed Said. "Hâmid b. Ali b. İbrahim el-İmâdî'nin (1171/1758) Şiirlerinde Vezin ve Kafiye". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2015), 323-344.

Tuzcu, Kemal. "Arap Şiirinde Recezin Ortaya Çıkışı". *Nüşha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 34 (2012), 31-44.

Ünal, Mehmet. *Bandırmalızade Mustafa Haşim Efendi'nin Divan-ı Manzumesi*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2. Basım, 2019.

Ünal, Mehmet. *Mesti Divanı*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2020.

Ünal, Mehmet. *Türk-İslam Edebiyatı*. İstanbul: Lisans Yayınları, 2020.

Üstün, Mahmut. "Başlangıçtan Günümüze Arap Edebiyatında Kullanılan Nazım Türleri". *Şarkiyat Mecmuası* 40 (2022), 117-144.

Ya'kûb, Emîl Bedî'. *el-Mu'cemu'l-Mufassal fi 'İlmi'l-'Arûd ve'l-Kâfiye ve Funûni's-Şi'r.* Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1991.

Yıldız, Hakkı Dursun. "Batîha". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 5/195-196. İstanbul, 1992.

Yıldız, Musa. "Zecel". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 44. İstanbul, 2013.

Yılmaz, İbrahim. "Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri (Vezin Sayısı ve Kâfiye Yönünden Klâsik Arap Şiir Şekilleri)". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004), 109-136.

Yılmaz, İbrahim. "Recez Bahrinin Arûz Şekilleri". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (2004), 129-186.

Yılmaz, İbrahim. "Remel Vezni (Remel Veznindeki Değişmeler)". *Tabula Rasa: Felsefe-Teoloji* 6/17 (2006), 159-187.